

АЁЛЛАР ИЖТИМОЙ ИШНИНГ ОБЪЕКТИ СИФАТИДА

Ғ.Холмуродов
ЎзМУ ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада аёллар ижтимоий ишнинг алоҳида объекти сифатида қаралиши, уларнинг ҳозирги кундаги муоммолари, аёллар масаласини дунё ҳамжамияти даражасига кўтарилиши ҳамда ижтимоий иш ҳодимлари томонидан олиб бориладиган хизмат турлари ва шакллари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: ижтимоий иш, аёллар масаласи, ижтимоий-иқтисодий муаммолар, ижтимоий муаммолар, ижтимоий-тиббий муаммолар, ижтимоий-психологик муаммолар, оилавий муаммолар.

Жаҳонда ҳаёт суръатлари жадаллашиб бораётган бир даврда аёллар масаласи глобал муаммолардан биридир. Баъзи бир давлатларда бозор иқтисодиётига ўтиш фуқароларнинг турмушини қийинлаштириши, аёллар аҳволига ўзининг салбий таъсирини ўтказмоқда. Жаҳоннинг тараққий этган давлатларида ҳам хотин-қизлар расмий ишчи кучининг учдан бирини ташкил этишига қарамай, аёлларни сиёсий, иқтисодий ҳуқуқларини, гендер тенглигини таъминлаш муаммо бўлиб қолмоқда.

1995 йил БМТ ўзининг махсус маърузасида "Аёллар масаласини ҳар бир ижтимоий-сиёсий даврда эътибор берилиши лозим бўлган асосий масалалардан бири бўлиб қолаётганини кун тартибига кўяди"[1].

Ҳар қандай жамиятда аёлларнинг иқтисодиёт, сиёсат ва маънавий ҳаётга боғлиқлиги аниқ намоён бўлади. Бунинг учун махсус ижтимоий методини акс эттириш, ижтимоий иш технологиялари ва усулларини ривожлантиришни талаб этади. Иқтисодий инқирозлар ва ижтимоий-маданий ўзгаришлар натижасида, аҳолининг кам ҳимояланган тоифасига айланган ва ижтимоий ишнинг алоҳида объекти бўлиб аёллар киритилади.

Ижтимоий муаммолар аҳолининг турли тоифаларига хос бўлиб, уларнинг ёши, ижтимоий, мулкӣ ёки оилавий ҳолати, соғлиғи ва бошқалар билан белгиланади. Аёллар ижтимоий ишнинг объекти сифатида қаралганида ижтимоий иш олиб бориш бу:

- аёллар билан ижтимоий ишнинг мураккаблиги шундаки, бу иш жамиятдаги ва маданиятдаги аёлларнинг мавқеига бевосита таъсир кўрсатадиган кўплаб қарама-қарши жараёнлар билан боғлиқ эканлигидадир;

- бундан ташқари, амалдаги қонунчилик кўпинча реал ҳаётга зид келади ва инсон эҳтиёжларига жавоб бермайди.

Аёллар муаммолари замонавий жамият учун хос бўлган барча ижтимоий муаммоларга тегишлидир. Ҳозирги кунда аёллар билан боғлиқ бўлган барча муаммоларни қуйидаги гуруҳларга бўлиш мумкин:

Ижтимоий-иқтисодий муаммолар. Аёлларнинг ушбу муаммолар гуруҳига куйидагилар киради: аёллар ишсизлиги, маошнинг камлиги, аёл касбининг обрўси, бандлик ва моддий муаммолар, аёлларнинг эркакларга иқтисодий қарамлиги, мажбурий миграция, жиноятлар, камситиш, иқтисодий зўравонлик.

Ижтимоий муаммолар. Бу гуруҳга, уй-жой етишмаслиги, озодликдан маҳрум этилган жойлардан озод қилинган аёллар, қочқинлар ва мажбурий кўчирилганлар учун яшаш шароитларини таъминлаш муаммолари, пансионатлар ва пансионатларда яшовчи аёлларнинг муаммолари, ёлғиз кекса ва ногирон аёлларнинг ўз-ўзини парвариш қилишда қийинчиликлар киради.

Ижтимоий-тиббий муаммолар. Бу гуруҳга кекса аёллар, ногиронлар, вақтинча ногиронлар, девиант хулқ-атворга мойил бўлганлар, боласиз, ҳомиладор ва эмизикли аёллар, зўрланган аёллар, табиий офатлар қурбонлари, терроризм киради.

Ижтимоий-психологик муаммолар. Ушбу гуруҳда аёлларнинг муаммолари унинг ўзига хос ҳарактер хусусиятлари, ҳиссиёт, ташвиш ва стрессга дучор бўлиш билан боғлиқдир. Аёлнинг бир қатор ижтимоий функцияларни, ролларини ва мақомларини мажбурий равишда тарк этиши, ёлғизлик, психологик зўравонлик, яқинларини йўқотган аёлларнинг муаммолари, жинси ва жинсий ўзига хослигини бузиш муаммоси.

Албатта, бу барча муаммолар ва аёлларнинг оғир ҳаётий ҳолатлари бир-бири билан чамбарчас боғлиқлигини ва қийин ҳаёт шароитини ҳамда муайян гуруҳдаги муаммоларини ўз ичига олади.

Оилавий муаммолар. Бу гуруҳга аёлларнинг болаларини тарбиялаш давомидаги муаммолари, ажрашган аёлларнинг муаммолари, оиладаги ажралишдан кейинги ва ажралишдан олдинги ҳолат, ногирон болаларнинг оналари, ёлғиз ва вояга этмаган оналар муаммолари, оиладаги зўравонлик муаммолари, моддий қийинчиликларга эга бўлган катта оилалар, фарзандсизлик, аёлнинг қариндошлари ва дўстларининг йўқолиши, бева аёллар ва оиладаги низолар.

Аёлнинг ҳиссий ҳолатига ва унинг соғлиғига таъсир қилади, стресс, рухий тушкунлик, ҳуқуқий муаммоларни келтириб чиқаради, моддий муаммоларга олиб келади, ёлғиз оналик, уйдаги муаммолар, болаларни тарбиялаш муаммолари, ижтимоий ва оилавий алоқаларни кескин қайта қуриш ва бошқалар.

Жамиятда аёлларга ўзи учун ҳам, оиласи учун ҳам имконият яратадиган иш топиш имкониятини кафолатлаш керак. Тадқиқотларга кўра, аёлларнинг уйдан ташқарида ишлашига бўлган эҳтиёжи учта гуруҳ сабаблари билан белгиланади:

- оилада иккинчи даромадга бўлган эҳтиёж, болали оилани боқиш учун отадан ҳам, онадан ҳам пул топиш талаб этилади, агар оила тўлиқ бўлмаса, ёлғиз ота-онанинг маоши даромаднинг энг муҳим манбаи ҳисобланади;

- иш аёл учун ҳам, унинг оиласи учун ҳам "ижтимоий суғурта"нинг энг муҳим воситасидир. Ишсизлик кучайиб бораётган бир шароитда, иш ҳақи катта миқдорда

тўланмаган тақдирда, эр ва хотиннинг иши ҳеч бўлмаганда оилани сақлаб қолишнинг нисбий кафолати бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Ҳозирги кунда жамиятдаги ўз мавқеини сақлаб қолиш учун курашаётган кўплаб аёллар, аёл ишонадиган ягона ижтимоий ресурслардан фойдаланишга ҳаракат қилмоқдалар. Шу сабабли, кўп болали оилаларнинг ихтиёрий бирлашмалари оналик меҳнатининг ижтимоий аҳамиятини тан олиш ва унга уйдан ташқари меҳнат билан бир қаторда, б ёшга тўлгунга қадар болани парвариш қилиш учун аёлларнинг пулли таътилини узайтириш бўйича янгича ёндашувни кўймоқда. Бундай ёндашув иккинчи даражали аёлларнинг меҳнатини қонунийлаштириш учун имтиёзлар мавжудлиги сабабли болалар билан ишлайдиган аёлларга нисбатан салбий муносабатни янада кучайтириши мумкин. Дарҳақиқат, бу ёш болаларни парвариш қилишда ишлатиладиган узилишлар, асосан эркакларга қараганда кўпроқ маълумотга эга бўлган аёлларни ўзларининг иш фаолиятида ортда қолишига ва бу уларнинг иш ҳақи миқдорининг пасайишига олиб келади. Узоқроқ таътил олиш ҳуқуқи кўплаб ишлайдиган аёллар учун ечиб бўлмайдиган тўсиқ бўлиб қолиши мумкин: ишсизлар кўпайишида, баъзи раҳбарлар ишчилар сонини ушбу алоҳида тоифадаги аёллар ҳисобига қисқартиришни афзал кўришади, чунки расмий равишда бу ишдан бўшатиш деб ҳисобланмайди. Мажбуран узоқ вақт ҳаракатсизлик ва малакасини йўқотиш аёлларнинг рақобатбардошлигини пасайтиради, бу эса уларни меҳнат бозорида янада кучсиз қилади[2].

Оилавий муносабатлардаги аёллар учун мустақиллик ва танлов эркинлиги берилиши кеак. Аёллар ўзи ва оиласи учун энг яхши вариантни танлаши лозим, эрининг даромади яхши бўлса уй бекаси бўлиши ёки даромад жихатидан мустақил бўлиши, оиласини ўзи таъминлаши, мамлакат меҳнат бозорида ва бандлик сиёсатидаги ўзгаришларни талаб этади, шунда ҳалол, ижтимоий фойдали иш, одамларга ҳаётни таъминлаш учун етарли даромад олиш имкониятини берди.

Аёллар мустақил бўлиши ва жинсий муносабатлар соҳасида танлаш эркинлигига эга бўлиши керак. Бу уйдаги ва жинсий зўравонлик ҳолатларининг сонини камайтиришга, аёлни исталмаган ҳомиладорликдан ҳимоя қилишга, оилани режалаштиришнинг асосий қоидаларини оммавий онгга киритишга ва натижада ҳар йили амалга оширилган абортлар сони бўйича мамлакатнинг барча давлатлар орасида етакчилигини йўқ қилишга ёрдам беради.

Жаҳон банкининг маълумотига кўра, соғлиқни сақлаш тизимида, биринчи навбатда она ва бола саломатлигини ҳимоя қилиш, аёллар ва уларнинг оилаларининг кўпгина ижтимоий муаммоларини ҳал қилишга ёки олдини олишга қодир бўлган инвестицияларни киритиш энг самарали иш деб ҳисоблайди. Контратсепция ва аборт қилиш хизматларидан максимал даражада фойдаланиш, оилани режалаштириш технологиялари тўғрисида ишончли маълумотларни тарқатиш аёлларнинг ижтимоий фаровонлигига ижобий таъсир кўрсатиши мумкин.

Аёллар билан ижтимоий иш олиб боришда ижтимоий иш ходими қуйидаги вазифаларни бажаради: аёлларни хабардор қилиш, уларга илғор шахсий кўникмалар ва ижтимоий технологияларни, шу жумладан ўз-ўзини иш билан банд қилиш, кичик бизнесни ўргатиш. Албатта, ушбу уч турдаги вазифалар, қоида тарикасида, ижтимоий ишчилар томонидан ижтимоий комплекснинг турли соҳа ходимлари - ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари, бандлик хизматлари, тиббий ва таълим муассасалари ходимлари ва бошқалар билан биргаликда амалга оширилади.

Фаол ривожланаётган ижтимоий хизмат кўрсатиш тизимлари асосан Оила илмий амалий маркази, Оила ва хотин-қизлар давлат кўмитаси, Соғлиқни сақлаш вазирлиги фаолият кўрсатмоқда. Уларнинг энг кенг тарқалган турлари бу турли даражадаги (вилоят, шаҳар ва маҳаллий) аҳолига ижтимоий хизмат кўрсатиш марказлари, шунингдек, оилалар ва болаларга ижтимоий ёрдам кўрсатиш марказлари. Бундай марказларнинг типологияси ва номлари, уларнинг функциялари маҳаллий шароитга қараб фарқ қилиши мумкин. Бундан ташқари, турли идоравий асосда ташкил этилган ижтимоий ёрдам муассасалари, шу жумладан чет эл ташкилотлари, конфессиялар, хусусий ва жамоат ташкилотлари томонидан ёки уларнинг ёрдами билан ташкил этилган муассасалар фаолият кўрсатиши мумкин. Таъкидлаш жоизки, деярли ҳар қандай ижтимоий муассасалар мижозларининг аксарияти турли хил хизматларни кўрсатишга қаратилган. Ушбу ташкилотларнинг фаолияти ёрдамга чақирилган аёлларнинг ҳуқуқларини бузмасликлари, таркибий ва иш услублари назорати учун шаффоф бўлиши, шунингдек мижозлар учун очиқ бўлиши жуда муҳимдир[3].

Аёллар билан ижтимоий ишнинг қуйидаги шакллари мавжуд:

1. Шошилиш ижтимоий ёрдам - бу пул, маҳсулотлар ёки нарсаларни бериш орқали қийинчиликларга дуч келган аёллар ёки уларнинг оиласига бир марталик, ягона ёрдам. Бундай ёрдам нафақат чекка қатламларга, балки чет элда яшайдиган ва қароқчилар қурбонига айланган фуқароларга ҳам кўрсатилиши мумкин.

2. Мақсадли ижтимоий ёрдам аҳолининг кам таъминланган қатламларига кўрсатилади, шунингдек, пул, маҳсулотлар ва нарсаларнинг берилишини таъминлайди, мунтазам равишда тақдим этилиши мумкин. Ушбу турдаги ёрдамни аҳолининг турли тоифалари, биринчи навбатда ижтимоий ночор оилаларнинг вакиллари олишлари мумкин.

3. Ижтимоий бошпана, ижтимоий меҳмонхона - қийин ижтимоий аҳволда бўлган шахсларга вақтинча бўлиш имкониятини берадиган ижтимоий ёрдам муассасаларининг турар-жой тури. Бундай муассасаларнинг мижозлари оиладаги шафқатсизликдан паноҳ топишлари мумкин ва ходимлар уларга ижтимоий ва психологик ёрдам, юридик хизматлар, ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилишга ва зарур бўлганда иш топишга ёрдам беришади. Бундай меҳмонхоналарнинг асосий вазифаси маълум сабабларга кўра кўпинча уйдан чиқиб, ўқишни тўхтатишга мажбур бўлганларга, ҳомиладор бўлиб қолган ва вояга этмаган қизларга ёрдам беришдир.

4. Стационар бўлмаган муассасалар - маиший зўравонликдан ҳимоя қилиш, аёллар ҳуқуқини муҳофаза қилиш ва ижтимоий хизматларни ўз ичига олади ва бу ерда зўравонлик тўхтатилади, унинг жабрланувчиларига реабилитация, ҳуқуқий ва бошқа турдаги ёрдамни тақдим этади.

5. Оилани режалаштиришда аёлларга ёрдам бериш - бу бир қатор муассасаларнинг кўп томонлама фаолияти, биринчи навбатда тиббий ва ижтимоий реабилитация, улар мавжуд бўлган контрацепция усуллари ҳақида гаплашиш ва уларга энг мақбулини тавсия қилувчи, маслаҳат ва ахборот ёрдамини кўрсатиш. Бундан ташқари, оилани режалаштириш мафқураси, ушбу соҳада оқилона ёндашувлар, контрацепция усуллари ва технологиясини танлаш эркинлигининг афзалликлари илгари сурилади.

6. Ишсизлик ёки ишсизлик хавфи шароитида ижтимоий ва меҳнат реабилитацияси - бу ишсизлик кучайиб бораётган вазиятда аёлларга ижтимоий ва психологик ёрдам кўрсатиш.

7. Аёлларнинг ўз-ўзини қўллаб-қувватлаши ва ўз-ўзини иш билан таъминлашига кўмаклашиш - бу бир қатор ижтимоий хизмат кўрсатиш марказларида аёллар ва ўспирин қизларнинг меҳнат операцияларини ўрганиш имконига эга бўлган устахоналар, касб терапияси бўлимларини ташкил этиш, ушбу устахоналарнинг маҳсулотлари сотувга чиқарилади ва тушган маблағлар мижозлар ҳаётини яхшилаш учун ишлатилади[4].

Аҳолини, шу жумладан аёлларни ижтимоий ҳимоя қилиш тизими қуйидагиларни ўз ичига олади: ижтимоий таъминот, ижтимоий суғурта, ижтимоий ёрдам ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш лозимдир.

Аёллар билан ижтимоий фаолиятни ташкил этишда ижтимоий иш ҳодимига қуйидаги вазифалар бажаради: ижтимоий-психологик реабилитация ва қийин ҳаётий вазиятларда бўлган аёлларни қўллаб-қувватлаш, уларни ўз касбларига қайта тайёрлаш, ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, маслаҳат ёки бошқа ҳуқуқий ёрдам беради. Ушбу вазифаларнинг ижтимоий ходимлар томонидан ижтимоий комплекснинг турли соҳалари - ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари, бандлик хизматлари, тиббий ва таълим муассасалари ходимлари билан биргаликда амалга оширилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1.Римашевская Н.М. Социальная защита населения. Учебник. – М.: РИЦ ИСЭП РАН, 2010.

2.Синдаров К., Жуманазаров И. Тадбиркорлик субъектларини текширишнинг ҳуқуқий асослари. – Тошкент: "Янги аср авлоди", 2006. 7-б.

3.Қурбонова М. Аёллар манфаатлари қонун ҳимоясида // Ҳуқуқ . - Тошкент, 2012. №10 (791). – 8 б.

4. Хотин-қизлар ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш – мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг муҳим омили|| мавзусидаги республика илмий-амалий анжумани мақолалар тўплами (2019 йил 26 февраль). – Т.: ТДИУ, 2019. – 491 бет.